

PIOTR ROMANOWSKI

KONCEPCJA RODZINNEJ POLITYKI JĘZYKOWEJ NA PRZYKŁADZIE RODZIN POLSKO-AUSTRALIJSKICH

1. POLSKA EMIGRACJA DO AUSTRALII

Emigracja do Australii jest jednym z elementów znacząco definiujących jej społeczeństwo (Drozdzewski). W 2019 r. blisko 29% całej populacji Australii stanowiły osoby urodzone za granicą (Romanowski, „A deliberate”). James Forrest i Weronika Kusek twierdzą, że około 20 mln osób polskiego pochodzenia mieszka poza granicami kraju, z tego ponad 170 tys. przebywa w Australii. Seweryn Ozdowski i Jan Lencznarowicz, charakteryzując polską emigrację do Australii, odwołują się do dwóch fal: pierwszej powojennej i drugiej związanej z powstaniem ruchu *Solidarność* i końcem rządów socjalistycznych w latach 80. i na początku lat 90. XX wieku. Należy wskazać, że po II wojnie światowej do Australii wyjechało w sumie około 65 tys. osób, natomiast w latach 80. XX wieku kolejne 25 tys. Polaków.

Spis ludności z 2016 r. wykazał, że spośród Australijczyków polskiego pochodzenia 32,4% osób mieszkało w stanie Wiktoria, 29,6% w Nowej Południowej Walii, 12,3% w Australii Zachodniej, 11,1% w Queensland, 10,9% w Australii Południowej, 1,3% w Terytorium Północnym i 0,3% na Tasmanii. Warto podkreślić, że przystąpienie Polski do Unii Europejskiej i poprawa warunków życia w Polsce znacząco obniżyły poziom polskiej emigracji do Australii. Stefan Markowski i Katarzyna Kwapisz Williams zauważają, że liczba emigrantów wyraźnie spadła na początku XXI wieku do 400 osób rocznie, przez co określają oni polską emigrację mianem „zaniżającej diaspory”.

Dr hab. PIOTR ROMANOWSKI – Uniwersytet Warszawski, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej; adres do korespondencji: ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa; e-mail: p.romanowski@uw.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0520-1250>.

2. ZNACZENIE SOCJALIZACJI JĘZYKOWEJ W BADANIACH NAD EMIGRACJĄ

Według Elinor Ochs i Bambie B. Schieffelin socjalizacja językowa zrodziła się z antropologicznego przekonania, że język jest podstawowym medium w rozwoju wiedzy społecznej i kulturowej dzieci, czyli stanowi domenę, której akwizycja języka nie obejmuje. Patricia Duff i Steven Talmy twierdzą, że socjalizacja językowa stanowi szerokie ramy dla zrozumienia rozwoju kompetencji językowych, kulturowych i komunikacyjnych. Martin Guardado natomiast zwraca uwagę na ważny aspekt, że socjalizacja poprzez użycie języka i socjalizacja do używania języka to dwa główne, współzależne obszary rozwoju społecznego i kulturowego objęte pojęciem socjalizacji językowej. Stąd socjalizacja językowa jest procesem, w którym ludzie są socjalizowani zarówno w celu używania języka swojej społeczności, jak i bycia jej członkami.

Ponieważ większość badań nad socjalizacją językową koncentruje się na dzieciach, z tej perspektywy socjalizacja dzieci w praktykach kulturowych ich grupy społecznej odbywa się za pośrednictwem języka. Dzieci otrzymują od rodziców wartości i przekonania poprzez język, który jest uważany za główne narzędzie przekazu. Socjalizacja językowa w ujęciu teoretycznym ma na celu zbadanie procesów uczenia się języka i kultury w różnych kontekstach, m.in. dom, szkoła, praca, społeczność (Guardado).

Ze względu na rosnącą emigrację i globalizację coraz więcej języków i kultur wchodzi w interakcję, w wyniku czego populacje stają się bardziej zróżnicowane zarówno pod względem językowym, jak i kulturowym. Jak wskazuje Patricia Duff, systematyczne badania nad drugim językiem, socjalizacją osób dwujęzycznych czy wielojęzycznych są stosunkowo nowe. Socjalizacja w zakresie drugiego języka jest definiowana jako proces, w którym osoby niebędące rodzimymi użytkownikami języka lub powracające do języka, którym kiedyś się posługiwały, ale utraciły w nim biegłość, rozwijają w nim kompetencję przynależności do grupy oraz zdolności do uczestniczenia w praktykach językowych grupy posługującej się danym językiem. Duff określa szereg sytuacji, w których socjalizacja językowa może mieć miejsce, m.in. konteksty, w których dodatkowy język jest powszechnie używany i może być dominującym językiem społeczeństwa (uczący się angielskiego jako drugiego w Wielkiej Brytanii); miejsca, w których język jest używany w bardziej odizolowanych kontekstach, np. uniwersytet (język francuski w Korei Południowej); w kontekstach diaspory, w których istnieją

grupy mniejszościowe posługujące się językiem docelowym (jidysz w Nowym Jorku), lub w społecznościach wirtualnych, w których pośredniczą technologie komunikacji cyfrowej (np. dotyczy to osób niebędących rodzimymi użytkownikami języka mandaryńskiego w różnych częściach globu połączonych poprzez uczenie się zdalne). Socjalizacja zatem często odnosi się do nauki języka, który nie jest powszechnie używany w lokalnej społeczności lub kraju, a często związany jest z edukacją szkolną (Guardado).

3. JĘZYKI ODZIEDZICZONE A ŚRODOWISKA EMIGRANCKIE

W ciągu ostatnich 30 lat odnotowano wzrost zainteresowania językami odziedziczonymi. Problem podejmują badacze takich dziedzin, jak: językoznawstwo (Wong Fillmore), językoznawstwo stosowane (Tannenbaum), etnolingwistyka i socjolingwistyka (Schechter i Bayley, *Language as cultural practice*) oraz edukacja (Hornberger). Ich działania przyczyniły się do nowego rozumienia rozwoju, utrzymania i utraty języka odziedziczonego, zapewniając jednocześnie podstawę dla coraz szerszych badań w różnych kierunkach.

Jak wskazuje Guadelupe Valdes, definiowanie języka odziedziczonego jest problematyczne. W USA termin ten jest stosowany w odniesieniu do języków emigrantów, języków tubylczych i języków kolonialnych (Fishman, *Can*). Ze względu na jego pejoratywne konotacje, zanim pojęcie to zaczęło być omawiane w USA, było w dużej mierze ograniczone do kontekstów edukacyjnych w Kanadzie, gdzie preferowano pojęcie „język międzynarodowy”. Niezadowolenie wynikające ze stosowanej terminologii doprowadziło do częstszego używania innych określeń, takich jak „osoby posługujące się językiem domowym” (przyjęte w Australii) i „mówiący w języku ojczystym” (stosowane w Kanadzie). W Stanach Zjednoczonych „język odziedziczony” dotyczy wszystkich innych języków niż angielski, w tym języków używanych przez rdzennych mieszkańców Ameryki (Valdes). Pojawiło się równocześnie wiele pytań dotyczących tego, kogo można zdefiniować jako uprawnionego użytkownika języka odziedziczonego. Istnieją różne opisy użytkowników, jednak mimo znacznych różnic mają one następujące elementy wspólne: (1) użytkownicy języka odziedziczonego są użytkownikami języka mniejszościowego w środowisku języka większościowego; (2) są oni dwujęzyczni; (3) mają tendencję do dominacji w języku swojej społeczności narodowej w wieku dorosłym (Lohndal et al.).

Anna Seretny i Ewa Lipińska twierdzą, że termin „język odziedziczony” ma wyraźne konotacje związane z historią i tożsamością jego użytkowników. Badaczki słusznie określają go jako język używany w domu, w kontaktach z członkami rodziny lub w kontekstach, w których inny język funkcjonuje jako oficjalny system komunikacji. Jak wskazano wcześniej, Fishman (*Can*) wyróżnił trzy grupy języków, które mieszczą się w obrębie terminu „język odziedziczony”: (1) języki emigrantów, którzy osiedlili się w danym kraju, np. Polacy w Australii; (2) języki rodzime na terytorium zagrożonym kolonizacją, np. języki aborygeńskie w Australii (języki tubylcze); (3) języki osadników lub kolonizatorów, którzy po podbiciu terytorium nadal występują na tym terenie jako grupa mniejszościowa, np. Brytyjczycy w RPA (języki kolonialne).

Znajomość języka odziedziczonego wśród użytkowników może się znacznie różnić ze względu na ich doświadczenia społeczne i językowe. W literaturze omówiono szereg przypadków rozmówców, których biegłość odbiega od biegłości osób jednojęzycznych, stąd zawsze przedstawiano ich jako „niekompletnych użytkowników”. Jak twierdzi Maria Polinsky, są to osoby, które dorastały, mówiąc w tym języku (lub tylko słysząc go), ale u których został on zastąpiony przez inny język będący językiem dominującym. W tym samym duchu Elabbas Benmamoun i in. definiują rozmówców języka odziedziczonego jako użytkowników języka, których język ojczysty był pierwszy w kolejności nabywania, ale nie rozwinął się w pełnym zakresie na poziomach odpowiednich dla wieku ze względu na przestawienie się użytkownika na język społecznie dominujący.

W tym zakresie szkoły etniczne mają do odegrania ważną rolę, ponieważ funkcjonują jako konteksty, w których zachodzi socjalizacja i przyczyniają się do tworzenia ideologii językowych społeczeństwa (Fishman, *In praise*). Warto zauważyć, że dzieci zaczynają mówić w języku dominującym do rodzeństwa, przyjaciół, a nawet ich jednojęzycznych rodziców wkrótce po rozpoczęciu szkoły. Różnorodne czynniki zewnętrzne zmuszają rodziny do podjęcia działań, które sprzyjają zanikowi języka ojczystego, zwłaszcza gdy nowy język – przeniesiony przez dzieci ze szkoły do domu – zaczyna być udomowiony (Kouritzin). Rodzice i inni członkowie rodziny mogą również zachęcać dzieci szkolne do mówienia językiem dominującym w domu i do wykorzystywania zasobów, dzięki którym może się uczyć młodsze rodzeństwo. Zależności między tożsamością użytkowników a ich dziedzictwem czy rozwój i utrzymanie języka w dużej mierze odzwierciedlają procesy jego przyswajania. Tożsamość kulturowa i etniczna daje rodzinom potencjał do

aktywniejszego dążenia do zachowania dziedzictwa językowego poprzez wdrażanie różnych ideologii językowych w swoich domach, a także stosowania języka domowego, co jest bardziej korzystne dla wielojęzycznego rozwoju dzieci (Schecter i Bayley, „Language Socialization”).

Wydaje się poza tym, że komunikacja międzypokoleniowa i jedność rodziny powinny być również postrzegane jako kluczowe czynniki wpływające na rozwój języka odziedziczonego, ponieważ wybory językowe rodziców i dzieci mają na nie bezpośredni wpływ (Wong Fillmore). Lee Thomas i Linh Cao w swoich badaniach, ilustrując problemy komunikacji międzypokoleniowej, wskazali na frustracje członków rodziny wynikające z wielu niepowodzeń w komunikowaniu się ze sobą w życiu codziennym. Takie przypadki prowadzą do napiętej atmosfery w domu, w którym zderzają się różne języki i kultury, co wpływa na podstawową komunikację między dziećmi i ich rodzicami, a także dziadkami. Kiedy dzieci zaczynają używać języka większości, który nie został opanowany przez starsze pokolenia, rodzice mogą nawet pomyśleć, że utracili władzę nad swoim potomstwem, a dalszy dystans rodzic–dziecko nasila się. Wpływa to na niezdolność rodziców do przekazywania dzieciom tradycji rodzinnych, a spójność i harmonia rodziny są zagrożone. Dlatego Tove Skutnabb-Kangas twierdzi, że gdy proces utraty języka ojczystego jest w toku, wielu rodziców może odczuć zaniepokojenie więzi z dziećmi.

4. RODZINNA POLITYKA JĘZYKOWA

Nowe zjawisko, określane jako rodzinna polityka językowa (z ang. *Family Language Policy*), od swojego powstania w latach 90. XX wieku, było inspirowane domenami polityki językowej i socjalizacji językowej. Składa się ono zarówno z jawnych, jak i ukrytych elementów planowania użycia języka w odniesieniu do wyboru języka i praktyk językowych członków rodziny (Shohamy; King i Fogle; Spolsky, „Family language policy”). Celowe i obserwowalne działania podejmowane przez dorosłych członków rodziny oraz ich zaangażowanie w tworzenie warunków do ciągłej nauki języka są rozumiane jako elementy jawne. Dla porównania zaś domyślne praktyki językowe, które są konsekwencją pewnych przekonań ideologicznych, określa się jako ukryte (Curdt-Christiansen, „Family language policy”). Należy zauważyć, że rodzinna polityka językowa może dostarczyć odpowiedzi na następujące pytania: (1) jakiego rodzaju planowanie językowe

realizują rodzice, aby wspierać użycie języka odziedziczonego wśród swoich dzieci; (2) w jaki sposób decyzje te są powiązane z ogólnymi ideologiami językowymi i polityką edukacyjną; (3) jakie działania lub praktyki prowadzące do zachowania języka odziedziczonego kosztem języka większości wdrażają rodziny; (4) dlaczego niektórzy członkowie rodziny są wielojęzyczni, mimo że żyją w środowisku jednojęzycznym, podczas gdy inni, mimo że są zanurzeni w kontekstach wielojęzycznych, nadal są jednojęzyczni (Curdt-Christiansen, „Family Language Policy”).

Nieco inną definicję podają Kendal King, Lyn Fogle i Aubrey Logan-Terry, które postrzegają rodzinną politykę językową jako integrację sposobu zarządzania, uczenia się i negocjowania języków w rodzinach. Ten obszar badań koncentruje się na interakcjach między dzieckiem a opiekunem oraz na rozwoju języka dziecka. Jednocześnie daje wgląd w rodzicielskie ideologie językowe rozumiane jako szersze postawy społeczne dotyczące języków używanych w rodzinie. W centrum zainteresowania rodzinnej polityki językowej znajduje się analiza przekonań lub ideologii językowych, praktyk językowych oraz sposobów ich modyfikacji za pomocą planowania językowego, interwencji lub zarządzania (Spolsky, *Language policy*). O ile polityka językowa i przyswajanie języka przez dzieci skupiają się na warunkach uczenia się i używania języka, o tyle badania opierają się często na dyscyplinach takich, jak: socjologia wychowania, socjolingwistyka, lingwistyka stosowana i psychologia. W rezultacie pytania dotyczące intymnej sfery domu i rodziny pozostają częściowo bez odpowiedzi, ponieważ tradycyjnie polityka językowa przywiązuje większą wagę do kontekstów publicznych i instytucjonalnych. Podobnie podstawowe kwestie wychowania dwujęzycznego – w tym dlaczego dzieci wychowywane w identycznych warunkach wykazują różny stopień biegłości językowej – pozostają niejasne (De Houwer; Lanza).

Aby lepiej zrozumieć dynamiczny związek między rodzinną polityką językową a jej szerszym tłem socjolingwistycznym i społeczno-kulturowym, należy powiązać teorie polityki językowej i socjalizacji (Curdt-Christiansen, „Family Language Policy”). Dokonując wstępnych konceptualizacji dotyczących rodzinnej polityki językowej, należy odnieść się do klasyfikacji komponentów modelu polityki językowej uwzględniającej wspólnotę mowy według Bernarda Spolsky’ego (*Language policy*), który w swoim modelu zaproponował analizę trzech powiązanych ze sobą komponentów: ideologii językowej, praktyki językowej i zarządzania językiem. Z punktu widzenia teorii socjalizacji języka musimy pamiętać o tym, w jaki sposób dzieci

zdobywają wiedzę społeczno-kulturową, posługując się danym językiem, i jak są socjalizowane do używania języka poprzez uczestnictwo w interakcjach społecznych (Duranti, Ochs i Schieffelin).

Każda rodzina decyduje o swoich zasadach i normach mówienia oraz działania. Ustalenie, jakie języki należy praktykować, jakich unikać lub jakie porzucić, jest podyktowane wartościami przypisywanymi przez rodziny określonym językom i ich postrzeganiem. Xiao Lan Curdt-Christiansen (*Language Policy*; „Private language”) słusznie zauważa, że proces podejmowania decyzji jest w dużej mierze zależny od przekonań rodziców i celów rozwoju językowego ich dzieci. Można zatem argumentować, że na decyzje dotyczące rodzinnej polityki językowej ma wpływ wykształcenie rodziców, doświadczenie w nauce języka, ich status ekonomiczny i emigracyjny (Stępkowska). Ponieważ rodziny nie są izolowane i współistnieją w szerszym kontekście społeczno-kulturowym poprzez interakcję z innymi rodzinami, oddziałują one jednocześnie na świat zewnętrzny, ale z drugiej strony pozwalają siłom zewnętrznym na infiltrację domeny rodzinnej poprzez socjalizację językową. Jednocześnie pozwalają wewnętrznym czynnikom poruszać się w przeciwnym kierunku i oddziaływać na inne rodziny i ogół społeczeństwa (Romanowski, *Family Language Policy*).

Podstawowym celem badań rodzinnej polityki językowej jest identyfikacja i zrozumienie, jakie ideologie językowe regulują praktyki rodzicielskie i jak są konstruowane. Kendal King („Language ideologies”) postrzega ideologię jako siłę leżącą u podstaw praktyk językowych i planowania. Mila Schwartz („Family language policy”; „Preschool”) stwierdza, że ideologia języka rodzicielskiego oraz rzeczywista praktyka językowa i zarządzanie językiem tworzą pełną złożoność pod względem ich relacji. Po pierwsze, ideologie językowe niekoniecznie muszą podążać za zalecanymi strategiami w praktyce językowej z dziećmi. Z drugiej strony zaś rodzinne praktyki językowe obejmują wzorce wyboru i preferencji językowych w poszczególnych rodzinach. Sama praktyka pokazuje zmiany społeczno-kulturowe w interakcjach międzypokoleniowych w rodzinach emigrantów. Jak twierdzi Bernard Spolsky („Towards”), zarządzanie językiem w rodzinie jest definiowane jako jakikolwiek sposób kontrolowania języka członków rodziny, w szczególności języka dzieci. Rodzice odgrywają tutaj dużą rolę, ponieważ oni decydują o wyborze języka, z którego będą korzystać w kontaktach z dziećmi. Brak jednoznacznej decyzji dotyczącej początkowego wyboru języka w komunikacji między rodzicami a dziećmi może prowadzić do braku właściwej rodzinnej polityki językowej.

5. RODZINNA POLITYKA JĘZYKOWA WYBRANYCH RODZIN Z MELBOURNE

Prowadzone w latach 2014-2016 przedmiotowe badanie dotyczyło rodzin polsko-australijskich mieszkających w Melbourne. Etap pierwszy obejmował dystrybucję ankiety internetowej, dostępnej przez sześć tygodni na profilu facebookowym „Polonia Melbourne”. Jak wskazuje Xiao Lan Curdt-Christiansen („Family Language Policy”), badania ilościowe z wykorzystaniem ankiet zwykle badają postawy językowe rodziców, praktyki językowe i rozwój języka odziedziczonego u dzieci. W tym przypadku intencją było też sprawdzenie, co dokładnie dzieje się w domach wyselekcjonowanych rodzin i czy wzorce praktyk językowych różnią się znacząco wśród członków rodziny. Ponadto konieczne było przyjrzenie się, w jaki sposób praktyki wpływają na ideologie i przekonania członków rodziny. Zaplanowano, że zostanie to zbadane za pomocą analizy danych opisowych uzyskanych za pomocą udostępnionych kwestionariuszy. Analizie poddano 124 odpowiedzi zebrane głównie od matek, które wraz ze swoimi rodzinami mieszkają w 17 różnych dzielnicach Melbourne. To one są odpowiedzialne za przekaz języka odziedziczonego, choć na podstawie uzyskanych wyników można śmiało stwierdzić, że ojcowie coraz bardziej angażują się w opiekę nad dziećmi oraz rozwijanie ich kompetencji w języku mniejszościowym (Romanowski, „Paternal agency”). Osoby, które udzieliły odpowiedzi na pytania ankiety, były w większości w wieku 26-35 lat, a średnia długość ich pobytu w Australii wynosiła od 9 do 14 lat. Zdecydowana większość respondentów (77%) miała wykształcenie wyższe i dobrą lub bardzo dobrą znajomość języka angielskiego.

Wszystkie elementy rodzinnej polityki językowej, takie jak działania językowe, ideologie i zarządzanie językiem wśród badanych uczestników, zostały skrupulatnie przeanalizowane. Dostrzeżono kilka ciekawych wzorców zachowań językowych i zarządzania już na wstępnym etapie projektu: stosowanie strategii ‘jedna osoba – jeden język’, niechęć do praktyki przełączania kodów, a także obecność interakcji dwujęzycznych w przypadku niektórych rodzin. Jak się okazało na dalszym etapie, mimo składanych deklaracji rzeczywistość była inna, a konkretne zachowania językowe rodzin okazały się odmienne. W kontekście ideologii zauważono, że rodziny czują się zobligowane do pielęgnowania międzypokoleniowych więzi rodzinnych poprzez wizyty w Polsce, przyjazdy krewnych do Australii czy często prowadzone wideorozmowy, w których uczestniczą dzieci, co ma wpływ na

zachowanie języka odziedziczonego i na utożsamianie się z polskością. Ponadto 83% rodziców potwierdziło, że przełączanie kodów jest zachowaniem naturalnym wśród osób dwujęzycznych, a 91% respondentów dostrzegło wartość używania języka odziedziczonego w domu w celu rozwijania kompetencji swoich dzieci w tym języku, dlatego aż 45% badanych wskazało, że rozmawia ze swoimi dziećmi tylko w języku polskim. Warto też podkreślić, że chociaż wielu rodziców zdecydowało się na rozdzielenie użycia języków w swoich domach w zależności od sytuacji czy kontekstu, mimo postrzegania przez nich dwujęzyczności jako konstruktu płynnego, zmaksymalizowanie ilości przekazywanego języka odziedziczonego okazało się niemożliwe. Mając to na uwadze, należy argumentować, że dodatkowe sposoby lub formy zwiększania ekspozycji na język mniejszościowy w interakcjach w środowisku szkolnym czy w obrębie społeczności mowy powinny wspierać dwujęzyczny rozwój dzieci.

Celem drugiej części badania było zagłębienie się w doświadczenia wyselekcjonowanych trzech rodzin w zakresie przekonań i praktyk językowych określonych w kwestionariuszu internetowym. Każda z badanych rodzin miała dwoje dzieci w wieku szkolnym (8-12 lat), a rodzice tworzyli tzw. pary mieszane. Na podstawie wywiadów z dziećmi oraz przygotowanych przez nie portretów językowych przygotowane zostały raporty ze studiów przypadku, w których można doszukać się korelacji między przekonaniami rodziców, ich zarządzaniem językiem oraz działaniami. Mając na uwadze kryterium różnorodności geograficznej (różne dzielnice Melbourne, różne polskie szkoły sobotnie), a także prawdopodobną różnorodność w zakresie rodzinnej polityki językowej, dobór różnych rodzin do etapu studium przypadku oparty został na stylu zarządzania językiem. Rodziny wykazywały albo bardziej elastyczne podejście w wychowaniu dwujęzycznym, albo bardziej sztywną politykę zarządzania językiem.

Polscy rodzice podkreślili ogromną rolę rodziny i dziadków w podtrzymywaniu związków międzypokoleniowych i formowaniu tożsamości ich dzieci, co przekłada się na rozwój i zachowanie języka odziedziczonego. Badani rodzice traktują wychowanie dwujęzyczne jako rodzaj inwestycji lub miarę swoich umiejętności rodzicielskich, albowiem postrzegają ten proces w kategoriach sukcesu lub porażki w rodzicielstwie. Uważają się za odpowiedzialnych za proces przyswajania języka przez ich dzieci. Nie powinno to zaskakiwać, ponieważ przekonania rodziców leżą u podstaw ich praktyk, które są uważane za silne determinanty rozwoju dzieci (Johnson i Martin; Miller). Ponadto rodzice emigranci działają jako agenci planowania języko-

wego w imieniu swoich dzieci, a w konsekwencji ich postawy i praktyki wpływają na nabywanie i utrzymanie zarówno języka pierwszego, jak i drugiego. Z drugiej strony trzeba jednak pamiętać, że postawy i przekonania wyrażone w wywiadach niekoniecznie korespondują z tymi, które są wyznawane. Rodzice biorący udział w badaniu utożsamiali wychowanie dwujęzyczne w kontekście przekazu języka odziedziczonych z wymagającym eksperymentem lub trudną próbą, której muszą stawić czoło. Ich ciężar pracy jest powiązany z ogromnym wkładem intelektualnym i emocjonalnym, co często prowadzi do frustracji.

Ponadto ideologie rodzicielskie często stanowią połączenie hipotez monoglosji i heteroglosji, co stanowi współistnienie poglądów ze sobą sprzecznych i może prowadzić do podejmowania nie najlepszych decyzji w odniesieniu do strategii zarządzania językiem w rodzinie. Jeśli chodzi natomiast o wpływ poczucia tożsamości kulturowej rodziców na ich wybory językowe, należy zaznaczyć, że nie jest zaskakujące, iż w głębi duszy wszyscy czują się Polakami i wciąż wykazują sympatię i skłonność do polskości. Polscy rodzice ukazali emigrancki sposób myślenia, mówiąc o życiu w jednym miejscu i myśleniu o przeniesieniu się do innego, poczuciu przynależności i wyobrażeniu sobie perspektywy powrotu. W ten sposób wyrazili też pewien stopień nostalgii i wydaje się, że podróżują między pamięcią o tym, jak wyglądało ich życie i dzieciństwo w Polsce, a wizją tego, czym mogłoby być ich życie rodzinne, gdyby wrócili do ojczyzny (Zhu Hua i Li Wei). Dlatego potrzeba przekazu języka odziedziczonych przypomina im kontynuację własnej tożsamości kulturowej i oznacza przekazanie części siebie. Można również zauważyć, że wychowanie dzieci poza krajem ojczystym rodzica odgrywającego aktywną rolę w kształtowaniu rodzinnej polityki językowej w pewnym stopniu inicjuje jego chęć podkreślenia aspektów kultury kraju pochodzenia w celu zwalczania hegemonii języka angielskiego.

Rodzice australijscy uczestniczący w badaniu nie znali języka polskiego i w związku z tym odegrali mało znaczącą rolę w kształtowaniu rodzinnej polityki językowej. W ich przekonaniu nie byli zdolni do decydowania o kierunku rozwoju dwujęzycznego swoich dzieci i przystali na działanie zgodne ze wskazówkami małżonka. Z drugiej strony uważa się, że rodzice posługujący się językiem większościowym wywierają wpływ na rozwój rodzinnej polityki językowej w ich rodzinach niezależnie od tego, czy wpływają pozytywnie czy negatywnie na utrzymanie języka odziedziczonych. Jak zauważają Elizabeth Venables, Susana A. Eisenclas i Andrea C. Schalley, rola rodzica mówiącego językiem większościowym w kontekście transnarodowych

rodzin wielojęzycznych pozostaje niedoceniona, pomimo że rodzinna polityka językowa jest zjawiskiem wieloosobowym, które mogą kształtować wszyscy członkowie rodziny. Co więcej, poglądy na temat tego, co oznacza podtrzymywanie języka odziedziczonego w tego typu rodzinach, mogą być rozbieżne, stąd każdy członek rodziny będzie inaczej doświadczał koncepcji języka odziedziczonego (Blackledge i Creese). Inne spostrzeżenie dotyczy opinii rodziców odnośnie do zjawiska, jak ich dzieci rozumieją swoje doświadczenia związane z dwujęzycznością. Oczywiście były one niezgodne z tym, co w wywiadach oraz portretach językowych przedstawiły same dzieci. To dowodzi tylko, że rodzice nie rozmawiają z dziećmi otwarcie na tematy związane z wychowaniem dwujęzycznym. W konsekwencji nie mają wiedzy w zakresie ich postaw do języka odziedziczonego i samej rodzinnej polityki językowej, nie wspominając o poczuciu tożsamości kulturowej czy przynależności.

Z perspektywy badanych dzieci należy zwrócić uwagę na kilka spraw. Młodzi uczestnicy tego badania nie tylko byli w stanie zdefiniować rodzinne praktyki językowe, ale również byli świadomi rodzicielskich metod językowych, które miały wpływ na te praktyki. Trzeba zatem pamiętać, że nastoletni uczestnicy badań mogą również przedstawiać cenne i wiarygodne perspektywy dotyczące rodzinnej polityki językowej. Dzieci zdawały się rozumieć, jak ważne dla ich rodziców było przekazywanie języka polskiego i że ma ono wartość sentymentalną. W odniesieniu do postaw językowych dzieci należy stwierdzić, że podczas gdy każde z nich doświadczyło innego modelu rodzinnej polityki językowej w swoim domu, wszystkie deklarowały, że są zadowolone z dwujęzyczności, choć oczywiście nie były w stanie szczegółowo wytłumaczyć przyczyn swojego pozytywnego nastawienia. Z drugiej strony trzeba pamiętać, że opinie dzieci zostały ukształtowane pod wpływem wypowiedzi i reakcji ich rodziców. Nie wolno jednak zapominać o złożoności tej kwestii, albowiem w różnych sytuacjach, kiedy wymagana była natychmiastowa reakcja w języku polskim, dzieci czuły się często zagubione, niepewne, zdenerwowane czy nawet sfrustrowane.

W kontekście polskiej szkoły sobotniej warto zauważyć, że najbardziej entuzjastycznie były do niej nastawione najstarsze dzieci, podczas gdy ich młodsze rodzeństwo często skarżyło się na nadmiar zajęć i brak odpoczynku. Przekłada się to również na ich inklinacje dotyczące preferowanego języka. Oczywiście jest nim angielski, albowiem dzieci urodziły się w kraju anglojęzycznym, a drugi język jest rozwijany tylko przez jednego z rodziców. W konsekwencji użycie języka polskiego tylko w niektórych codziennych

sytuacjach nie jest wystarczające. Można więc zakładać, że wybór języka jest podyktowany pragmatyzmem, a nie emocjami. Współistnienie pozytywnego podejścia do języka odziedziczonego oraz preferencje do używania języka większościowego pokazują, że badane dzieci nie rozumieją swoich dwóch języków jako oddzielnych i konkurujących ze sobą systemów, ale zamiast tego traktują przyswajanie dwóch języków w ujęciu holistycznym. Holistyczne doświadczenie dwujęzyczności dzieci wyrażało się również w strukturyzowanych wywiadach. Z ich narracji wynikało, że np. przełączanie kodów jest zjawiskiem naturalnym i oczywistym.

Zebrane dane wskazują, że dla badanych dzieci przełączanie kodów okazało się instynktowną cechą komunikacji, praktyką, której nie można kwestionować niezależnie od częstotliwości jej występowania. Dlatego należy zrozumieć niezadowolenie i rozczarowanie wśród badanych dotyczące zakazu używania języka angielskiego w szkole sobotniej. Ich podejście do przełączania kodów i odmowa stosowania zasady rozdzielania języków w kontekście miejsca potwierdzają holistyczne pojmowanie dwujęzyczności jako fenomenu płynnego. Było to także widoczne w portretach językowych opisujących ich doświadczenia związane z dwujęzycznością. Dzieci przedstawiły koncepcję splatania się ich tożsamości językowych poprzez mieszanie kodów. Ta twórcza aktywność udowodniła, że dzieci doświadczają dwujęzyczności holistycznie, gdzie język i tożsamość kulturowa mieszają się i są współzależne, tworząc kompletną całość. Można też zakładać, że dzieci korzystają z wolności wyboru języka pomimo świadomych lub nieświadomych wysiłków językowych rodziców, co można uznać za sposób negocjowania i wpływania na użycie języka w rodzinie.

Należy dostrzec, że analizowane studia przypadków jasno pokazały skutki rodzicielskiego zarządzania językiem, takie jak sankcjonowanie stosowania języka angielskiego w niektórych przypadkach i możliwy wpływ narzucania języka polskiego dzieciom. O ile wyimaginowane wybory dzieci wydają się jeszcze nierealne, strategie językowe rodziców mogą wpływać na ich motywację do rozwijania języka odziedziczonego, gdy staną się dojrzałe. Wywiady przeprowadzone z dziećmi ujawniły przede wszystkim, że ograniczanie lub karanie za stosowanie języka angielskiego jest bezcelowe i może przynosić skutki odwrotne do zamierzonych, ponieważ mimo wszystko dzieci dokonują własnych wyborów językowych. Ponadto przeprowadzone studia przypadku udowodniły, jak brak autonomii ze strony dzieci co do wyboru języka w komunikacji domowej skłaniał je do minimalizacji komunikacji z rodzicami posługującymi się językiem odziedziczonym. Jak zauważono,

umiejętności komunikacyjne w języku polskim nie zawsze pozwalały dzieciom na wyrażenie niuansów dotyczących sytuacji występujących w kontekście anglojęzycznym. W związku z tym dzieci zgłaszały czasem niechęć do rozmowy, ponieważ rodzice odmawiali komunikowania się w języku polskim lub w interakcji skupiali się na poprawności językowej danej wypowiedzi. Tego typu działania wpływały negatywnie na stan emocjonalny dzieci, powodując obawy przed możliwymi niepowodzeniami związanymi z komunikacją. Trzeba pamiętać, że konsekwencje związane z rodzinną polityką językową wpływają na ogólne samopoczucie dzieci i nasilają się zwłaszcza w okresie rozpoczęcia edukacji. W tym czasie dzieci zaczynają krytykować decyzje rodziców dotyczące zarządzania językiem w ich rodzinach i stają się bardziej odporne i obojętne na wybory językowe dokonywane przez rodziców. Na koniec należy podkreślić, że analizowane studia przypadku dostarczyły dowodów na to, że dzieci, którym pozwolono na dokonywanie własnych wyborów językowych w celu wyrażenia siebie, a więc były przedmiotem elastycznego zarządzania językiem, miały pozytywne doświadczenia związane z wychowaniem dwujęzycznym i rozwijaniem języka odziedziczonego, podczas gdy rozmówcy, których interakcja ograniczała się tylko do języka polskiego, przeżywali trudności i rozgoryczenie, co mogło źle wpłynąć na relacje z rodzicami, doprowadzając do nagromadzenia się negatywnych emocji i nabrania ostrożności wobec języka odziedziczonego.

6. PODSUMOWANIE

Uczestnikami badania były rodziny klasy średniej albo zamożne rodziny transnarodowe, mieszkające głównie w eleganckich dzielnicach Melbourne, z dostępem do zasobów edukacyjnych, zdrowotnych i zawodowych. Były one postrzegane przez innych na podstawie posiadanych przez siebie form kapitału, w tym kapitału ekonomicznego (pieniądze, aktywa), kapitału kulturowego (edukacja, języki obce, wiedza) oraz kapitału społecznego (sąsiedzi, społeczności, przynależności). Wszystkie utrzymywały aktywne więzi ze swoją ojczyzną, a także pozostawały w kontakcie ze swoimi krewnymi i przyjaciółmi, komunikując się za pośrednictwem wideorozmów. Należy zauważyć, że czynniki te wpływają na doświadczenie rodzin w zakresie emigracji, życia w diasporze i przekazywania języka odziedziczonego, dlatego prawdopodobnie rodziny o innym pochodzeniu społeczno-ekonomicznym, etnicznym i językowym mogłyby mieć inne przekonania. Studia przypadków

zostały oparte na ograniczonej próbie, a zatem nie mogą być uważane za reprezentatywne.

Na podstawie zebranych danych okazało się, że zarządzanie językiem rodziców może mieć daleko idące konsekwencje dla wszystkich członków rodziny, a zwłaszcza dla dzieci. Dzięki wywiadam pogłębionym i analizie studiów przypadków, a także obserwacjom interakcji członków rodziny w zaciszu własnego domu można było uzyskać wgląd w ich praktyki i ideologie językowe. Należy wyartykułować fakt, że na wybory dotyczące zarządzania językiem rodziców miała wpływ głównie tożsamość i przywiązanie rodzica posługującego się językiem mniejszościowym do ojczyzny.

BIBLIOGRAFIA

- Benmamoun, Elabbas, Silvina Montrul, i Maria Polinsky. „Heritage languages and their speakers: Opportunities and challenges for linguistics”. *Theoretical Linguistics*, t. 39, 2013, ss. 129-181.
- Blackledge, Adrian, i Angela Creese. „Contesting ‘Language’ as ‘Heritage’: Negotiation of Identities in Late Modernity”. *Applied Linguistics*, t. 29, nr 4, 2008, ss. 533-554.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. „Invisible and visible language planning: ideological factors in the family language policy of Chinese immigrant families in Quebec”. *Language Policy*, t. 8, 2009, ss. 351-375.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. „Private language management in Singapore: which language to practice and how?” *Communication and Language: Surmounting Barriers to Cross-Cultural Understanding*, red. Alexander S. Yeung, Elinor L. Brown i Cynthia Lee, Information Age Publishing, 2012, ss. 55-77.
- Curdt-Christiansen, Xiao Lan. „Family Language Policy”. *The Oxford Handbook of Language Policy and Planning*, red. James W. Tollefson i Miguel Pérez-Milans, Oxford University Press, 2018, ss. 420-441.
- De Houwer, Annick. *The Acquisition of Two Languages from Birth: A Case Study*. Cambridge University Press, 1990.
- Drozdowski, Danielle. „‘We’re moving out’: Youth Out-Migration Intentions in Coastal Non-Metropolitan New South Wales”. *Geographical Research*, t. 46, nr 2, 2008, ss. 153-161. DOI:10.1111/j.1745-5871.2008.00506.x.
- Duff, Patricia A. „Identity, agency, and second language acquisition”. *The Routledge Handbook of Second Language Acquisition*, red. Susan M. Gass i Alison Mackey, Routledge, 2012, ss. 410-426.
- Duff, Patricia A., i Steven Talmy. „Language Socialization Approaches to Second Language Acquisition”. *Alternative Approaches to Second Language Acquisition*, red. Dwight Atkinson, Routledge, 2011, ss. 95-116.
- Duranti, Alessandro, Elinor Ochs i Bambi B. Schieffelin, redaktorzy. *The Handbook of Language Socialization*, Wiley-Blackwell, 2011.
- Fishman, Joshua A. *In praise of the beloved language*. Mouton, 1996.

- Fishman, Joshua A. *Can Threatened Languages be Saved?* Multilingual Matters, 2001.
- Fogle, Lyn W. „Home-school connections for international adoptees: producing academic language in parent-child interactions. Child’s play?” *Second language acquisition and the younger learner*, red. Jenefer Philp, Rhonda Oliver i Alison Mackey, John Benjamins, 2008, ss. 279-302.
- Forrest, James i Weronika Kusek. „Human Capital and the Structural Integration of Polish Immigrants in Australia in the First, Second and Third Generations”. *Australian Geographer*, 2016, t. 47, nr 2, ss. 233-248.
- Guardado, Martin. *Discourse, Ideology and Heritage Language Socialization: Micro and Macro Perspectives*. De Gruyter, 2018.
- Hornberger, Nancy H. *Encyclopedia of Language and Education*. Springer Publishing, 2008.
- Johnson, James E., i Carole Martin. „Parents’ beliefs and home learning environments: effects on cognitive development”. *Parental belief systems. The psychological consequences for children*, red. Irving E. Sigel, Lawrence Erlbaum Press, 1985, ss. 25-50.
- King, Kendal A. „Language ideologies and heritage language education”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, t. 3, nr 3, 2000, ss. 167-184.
- King, Kendal, i Lyn Fogle. „Bilingual parenting as good parenting: Parents’ perspectives on family language policy for additive bilingualism”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, t. 9, nr 6, 2006, ss. 695-712.
- King, Kendal A., Lyn Fogle i Aubrey Logan-Terry. „Family language policy”. *Language and Linguistics Compass*, t. 2, nr 5, 2008, ss. 907-922.
- Kouritzin, Sandra. *Face[ts] of language loss*. Erlbaum, 1999.
- Lanza, Elizabeth. „Language Contact in Bilingual Two-Year-Olds and Code-Switching: Language Encounters of a Different Kind?” *International Journal of Bilingualism*, t. 1, nr 2, 1997, ss. 135-162.
- Lohndal, Terje, Jason Rothman, Tanja Kupisch, i Marit Westergaard. „Heritage language acquisition: What it reveals and why it is important for formal linguistic theories”. *Language and Linguistic Compass*, t. 13, nr 12, 2019, ss. 1-19.
- Markowski, Stefan, i Katarzyna Kwapisz Williams. „Australian Polonia: A Diaspora on the Wane?” *Central and Eastern European Migration Review*, t. 1, 2013, ss. 13-36.
- Miller, Lauren. „The relationship between language proficiency and language attitudes: Evidence from young Spanish-English bilinguals”. *Spanish in Context*, t. 14, nr 1, 2017, ss. 99-123.
- Ochs, Elinor, i Bambie B. Schieffelin. „The Theory of Language Socialization”. *The Handbook of Language Socialization*, red. Alessandro Duranti, Elinor Ochs i Bambie B. Schieffelin, Blackwell Publishing, 2011, ss. 1-21.
- Ozdowski, Seweryn, i Jan Lencznarowicz. „Postwar Polish Refugees”. *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, Its People and Their Origins*, red. James Jupp, Cambridge University Press, 2001, ss. 623-625.
- Polinsky, Maria. „Russian gender under incomplete acquisition”. *The Heritage Language Journal*, t. 6, 2008, ss. 40-71.
- Romanowski, Piotr. „A deliberate language policy or a perceived lack of agency: Heritage language maintenance in the Polish community in Melbourne”. *International Journal of Bilingualism*, t. 25, nr 5, 2021, ss. 1214-1234. DOI: 10.1177/13670069211000850.
- Romanowski, Piotr. *Family Language Policy in the Polish Diaspora: A Focus on Australia*. Routledge, 2021.

- Romanowski, Piotr. „Paternal agency in heritage language maintenance in Australia: Polish fathers in action”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, przyjęty 6.09.2021, zaakceptowany 1.03.2022, opublikowany w systemie online first 17.03.2022. DOI: 10.1080/13670050.2022.2050994.
- Schechter, Sandra R., i Robert Bayley. „Language Socialization Practices and Cultural Identity: Case Studies of Mexican-Descent Families in California and Texas”. *TESOL Quarterly*, t. 31, nr 3, 1997, ss. 513-541.
- Schechter, Sandra R., i Robert Bayley. *Language as cultural practice: Mexicanos en el Norte*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2002.
- Schwartz, Mila. „Family language policy: Core issues of an emerging field”. *Applied Linguistics Review*, t. 1, nr 1, 2010, ss. 171-191.
- Schwartz, Mila. „Preschool Bilingual Education: Agency in Interactions between Children, Teachers, and Parents”. *Preschool Bilingual Education*, red. Mila Schwartz, Springer Publishing, 2018, ss. 1-24.
- Seretny, Anna, i Ewa Lipińska. „Język odziedziczony – polszczyzna pokoleń polonijnych”. *Po-radnik Językowy*, t. 10, 2016, ss. 45-61.
- Shohamy, Elana. *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. Routledge, 2006.
- Skutnabb-Kangas, Tove. Education of minorities. *Handbook of Language and Ethnic Identity*, red. Joshua A. Fishman, Oxford University Press, 1999, ss. 42-59.
- Spolsky, Bernard. „Family language policy – the critical domain”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, t. 33, nr 1, 2012, ss. 3-11.
- Spolsky, Bernard. *Language policy*. Cambridge University Press, 2004.
- Spolsky, Bernard. „Towards a Theory of Language Policy”. *Language Policy and Planning*, t. 22, nr 1, 2007, ss. 1-14.
- Stępkowska, Agnieszka. „Rodzinna polityka dwujęzyczności w Polsce na wybranym przykładzie”. *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, t. 17, 2017, ss. 329-343.
- Tannenbaum, Michal. „Viewing Family Relations Through a Linguistic Lens: Symbolic Aspects of Language Maintenance in Immigrant Families”. *Journal of Family Communication*, t. 5, nr 3, 2005, ss. 229-252.
- Thomas, Lee, i Linh Cao. „Language use in family and in society”. *English Journal*, t. 89, 1999, ss. 107-113.
- Valdes, Guadalupe. „Heritage language students: Profiles and possibilities”. *Heritage languages in America: Preserving a national resource*, red. Joy K. Peyton, Donald A. Ranard i Scott McGinnis, Center for Applied Linguistics & Delta Systems, 2001, ss. 37-77.
- Venables, Elizabeth, Susana A. Eisenclas, i Andrea C. Schalley. „One-parent-one-language (OPOL) families: is the majority language-speaking parent instrumental in the minority language development?” *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, t. 17, nr 4, 2014, ss. 429-448.
- Wong Fillmore, Lily. „When learning a second language means losing the first”. *Early Childhood Research Quarterly*, t. 6, nr 3, 1991, ss. 323-346.
- Zhu Hua i Li Wei. „Transnational experience, aspiration and family language policy”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, t. 37, nr 7, 2016, ss. 655-666.

KONCEPCJA RODZINNEJ POLITYKI JĘZYKOWEJ NA PRZYKŁADZIE RODZIN POLSKO-AUSTRALIJSKICH

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie rodzinnej polityki językowej wybranych rodzin polsko-australijskich mieszkających w Melbourne. Rodzinna polityka językowa obejmuje takie koncepcje, jak: przekonania językowe, działania językowe oraz zarządzanie językiem. Dla lepszego zrozumienia kontekstu badania została zarysowana historia polskiej emigracji do Australii. Elementy kluczowe w badaniu nad rodzinną polityką językową obejmują socjalizację językową oraz języki odziedziczone (w omawianym przypadku – język polski), które zostały omówione w dalszej części artykułu. Następnie przedstawiono opis badania przeprowadzonego w polskiej diaspory w Australii w latach 2014-2016. Badanie obejmowało rodziny mieszane, które wyraziły zgodę na udział w studium przypadku, obejmującym wywiady, obserwacje i portrety rodzinne dzieci. Wcześniej, na podstawie badania internetowego, obejmującego 124 rodziców, została przeprowadzona analiza ilościowa.

Słowa kluczowe: rodzinna polityka językowa; język polski; Australia, diaspora, przekonania językowe; działania językowe; zarządzanie

THE CONCEPT OF FAMILY LANGUAGE POLICY BASED ON THE EXAMPLE OF POLISH-AUSTRALIAN FAMILIES

Summary

The aim of this paper is to discuss the Family Language Policy of selected Polish-Australian families residing in Melbourne. The concept of Family Language Policy entails language ideology, language practices and language management. For a better understanding of the context under study, the history of Polish emigration to Australia has been outlined. The key elements in the study of FLP include language socialisation and heritage languages (i.e. Polish), which are then discussed. A description of the study conducted in the Polish diaspora in Australia in 2014-2016 follows. This research involves mixed families who agreed to participate in case studies consisting of interviews, observations, and language portraits. An earlier stage involved a quantitative analysis carried out on the basis of an online survey completed by 124 parents.

Keywords: Family Language Policy; Polish; Australia; diaspora; language ideology; language practices; language management.